

ТУРИЗАМ КАО ФАКТОР ЕКОНОМСКЕ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ ПРИРОДНЕ БАШТИНЕ

Апстракт: начин ефективног развоја села. Искоришћење могућности блискости заштићених природних добара. Нови вид туризма уз искоришћење етнолошких и природних разноликости на простору Војводина.

Кључне речи: Агро - туризам, еко - туризам, агро - еко - туризам

УВОД

Гледано из аспекта туризма¹, у целокупном фонду природне баштине Србије посебно место припада оном делу који је, сходно Закону о заштити животне средине, обухваћен одређеним видовима просторне и селективне заштите, које су сврстана у три основне категорије:

- природна добра од изузетног значаја,
- природна добра од великог значаја,
- значајна природна добра,

док је у оквиру њих утврђена степенска заштита (I, II, III степен).

Концепцију заштите природних добара карактеришу је следећа: просторност, комплексност, функционалност.

За усмерен и одржив еколошки развој утичу бројних делатности: туризма, спорта и спортске рекреације, здравства, науке, образовања, уметности, домаће радиности. Погледи су:

- бонитет ресурса, односно доста висок степен еколошке изворности и туристичке функционалности употребне вредности већег броја заштићених природних добара,
- полифункционалност ресурса заснована на разноликим обележјима и могућностима њиховог валоризовања и коришћења у задовољењу различитих потреба,
- комплексност, развојна интегралност, садржана у високом степену међузависности и комплементарности функционалних обележја елемената и појава природне баштине,
- полицентричност, изражена у дисперзном регионалном размештају највреднијих ресурса природне баштине.

Може се истаћи да свако природно добро, без обзира да ли чини део заштићене природне баштине или не, може бити више - мање валоризовано кроз одређене видове селективног туризма, уколико поседује неку од туристичких активност и изворни бонитет. Овако обухватна валоризациона функција туризма проистиче из сталног ширења интересовања модерних туриста за зеленим и белим дестинацијама и изворном природом, као и њихове жеље да кроз туристички боравак у квалитетној природној средини остваре разнолике ефекте. Наиме, велико интересовање туристичке тражње за еколошким вредностима преферира туризам као најкомплекснији, економски најпрофитабилнији и еколошки најоправданији вид валоризације заштићених делова природне баштине.

РАЗВОЈНИ И ЕКОЛОШКИ ЕФЕКТИ ТУРИСТИЧКЕ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ ПРИРОДНЕ БАШТИНЕ

У пракси бројних туристичких регија и земаља, па и код нас, туризам се потврдио као изузетно значајан фактор економског, социјалног и културног развоја. Економским и ванекономским функцијама, туризам повољно делује на целокупну привредну структуру земље. Развојни утицај туризма се изражава преко директних, индиректних и мултипликативних ефеката.

- Директни економски ефекти туризма аналитички су везани само за угоститељство и туризам. Очигледно се ради о исказивању економских ефеката реализованих преко остварене потрошње у угоститељству и туристичком посредовању, који су јако важни, али и прилично сужени и непотпуни. Директни ефекти показују формативну снагу туризма у формирању друштвеног производа, националног дохотка, девизних прихода од иностраног туризма и упослености. Наравно, директни развојни ефекти туризма у доминантно туристичким брдско - планинским и неразвијеним подручјима, па и у заштићеним просторима, непосредно доприносе убрзању привредног развоја, смањењу емиграционих кретања, побољшању животног стандарда и квалитета живота, а тиме и стабилизовању економских токова у овим областима. Иако се ови учинци туризма статистички не прате и не исказују, они имају незаменљив економски, социјални и демографски значај.
- Индиректни ефекти туризма снажно делују на успон комплементарних делатности, односно укупне привреде и непривреде, будући да на њихов развој дејствују такозвани индуктивни, акцелераторски и мултипликативни ефекти туристичке потрошње. Реч је о томе да се скоро сви инпути туризма, почев од изградње, инвестиционог и текућег одржавања туристичке инфра и супраструктуре, реконструкције и модернизације па до потреба у снабдевању и трговини, алиментирају из домаће продукције остварене на локалном, регионалном и националном тржишту. Колико су велики и значајни индиректни ефекти показује на пример трговина, која у појединим дестинацијама од туризма оствари до 30 % укупних прихода, због чега се данас говори и о тзв. трговинском туризму.
- О благотворном дејству туризма на друштвено - економски развој врло убедљиво говоре и његови мултипликативни ефекти, јер се средствима туристичке потрошње крећу у скоро свим привредним секторима, као и друштвеним делатностима. Уз то, новчана средства која се реализују посредством туризма обаве велики број трансакција, чиме се њихови ефекти још више мултипликују. Процењује се да коефицијенти мултипликације представљају велике приходе. Нарочито велике платно - билансне и економске ефекте имају девизни приходи од иностраног туризма, ради се о нето девизним приходима око 95 %.
- Индиректни економски ефекти туризма другачије се могу тумачити и као еколошки ефекти са заштићених природних добара и са дефинисаним зонама заштите, могу се посматрати са више аспеката:
 - валоризација природних вредности,
 - ревитализација простора и заштићене природне вредности,
 - унапређење естетског квалитета простора,
 - развијање еколошке свести,
 - образовање, едукација,
 - презентација локалних вредности фолклор, начин живљења.

Међу овим карактеристикама индиректних економских ефеката туризам је јако значајан на заштити простора од деструктивног дејства других делатности привреде и друштва: индустрије, рударства, енергетике, саобраћаја и других делатности. Ове делатности генеришу читав низ негативних еколошких последица:

- деградација простора,
- банализација простора,
- трошење простора,
- разни видови загађења,
- негативна естетска измена пејзажа,
- закрчење простора,
- уништење флоре и фауне.

Природа је изворна средина човековог живљења и примарни оквир уређења простора за одвијање разноликих људских делатности. Туризам као привредна

делатност има, поред економске, здравствене, социјалне, рекреативне и друге и веома наглашену просторну димензију у свом развоју. Ова компонента је уочљива како у глобалном размештају туризма у свету, тако и у његовој зоналној концентрацији у оквирима рецептивних земаља и њихових региона. Највећим делом је условљена просторним размештајем оних вредности на којима се темељи постојање и развој туризма, а то су природне и друштвене делатности конкретног простора.

Под просторним планирањем развоја туризма не подразумева се само усмеравање размештаја објекта и усклађивање функција ради остваривања циљева и интереса развоја. Овај појам се мора схватити шире и третирати као саставни део планирања целокупног друштвено - економског развоја конкретног простора. Туристички простор се не може посматрати само као оквир у коме се врши размештај садржаја и усклађивање функција, већ као активан чинилац и битна детерминанта квантитативног и квалитативног развоја, утемељеног на изворним особинама и изведеним вредностима ресурса са којима одређена територија располаже. Дакле, планирање туризма могло би се дефинисати као свесна и организована активност на усклађивању и усмеравању развоја туристичке делатности у одређеном простору, заснованог на његовим изворним карактеристикама и вредностима.

Не постоји готово ни једна економска делатност која, на неки начин, није везана за природни простор и која се у њему не одражава. Туризам је делатност која је двоструко детерминисана простором - морбидни и санатогени простори и која се интензивно одржава у њему у објектима туристичке инфра и супраструктуре.

Сваки природни простор који је еколошки очуван, у већој или мањој мери, садржи одређене атрактивности и вредности које у туризму имају вишеструку функцију, а првенствено:

- функцију привлачења одређених сегмената тражње и на тој основи реализације туристичког промета и потрошње,
- функцију задовољења одређених потреба због којих туристи долазе у конкретне простор, првенствено, здравствено - рекреативно - едукативне потребе.

Атрактивна својства природних елемената и појава својим упливом преко функционалних агенаса делују директно на разрешење туристичких потреба. Самим тим, простор се у туризму појављује као елемент понуде и на тај начин добија своју туристичку - тржишну вредност, односно економску димензију кроз изведену - секундарну понуду. Према томе, простор кроз развој туризма, поред осталог, треба да добије и своју цену, која у облику туристичке ренте мора бити укомпонована и битно утицати на укупну цену интегралног туристичког производа

Целокупна секундарна, изведена туристичка понуда мора бити заснована на основним карактеристикама и темељним еколошким и развојним вредностима простора, односно примарне понуде. Мора бити усклађена у погледу врсте, квалитета и квантитета са просторним вредностима и могућностима. Без високог степена синхронизованости изведене и примарне понуде, не може се остварити оптимална економска искоришћеност ни једне ни друге компоненте интегралног туристичког производа. Основни циљ у планирању развоја туризма задаје успостављање што складнијих односа на релацији: карактеристике и вредности понуде - захтеви и потребе тржишта тражње - изведена - секундарна понуда.

Планирању развоја туризма у просторима заштићене природне баштине морају претходити комплексне, студиозне и интердисциплинарне анализе ресурса, као и утврђивање критеријума за вредновање појединих туристичких зона и локалитета, сагласно њиховим природним и еколошким обележјима. Ово тим пре што природни елементи и појаве чине подлогу за привредно - туристичко активирање одређене заштићене просторне јединице, односно основну претпоставку развоја туристичке делатности. Како анализе тако и планирање коришћења заштићених природних добара, ресурса кроз развој туризма мора да садржи бројне аналитичко-синтетичке компоненте:

- Инвентаризација и избор носећих елемената туристичке активности и функционалности простора
- Утврђивање карактеристика и атрактивних својства природних елемената простора и њихово квалитативно систематизовање.
- Оцена туристичких вредности атрактивних својства природних елемената, која се може остварити применом одговарајућих економетријских метода, представља најважнији и најсложенији задатак у процесу економског валоризовања заштићених природних елемената и простора.

- Утврђивање квантитативних могућности простора и ресурса, односно њихових физичких приватних могућности, представља веома важан задатак када је у питању туристичка валоризација заштићених природних простора.
- Диференцијација темељних туристичких вредности, служи као подлога специфичној туристичкој валоризацији заштићених простора и њихових делова и као полазна је основа у утврђивању висине ренте и укупне цене туристичког коришћења конкретних простора.

Утврђивање економских вредности заштићених природних простора и њихових квантитативних могућности је веома значајан и сложен задатак. Планирање развоја туризма и заштите природне баштине треба поставити као процес активних и међузависних односа на релацији друштво-природна средина, а који се уређују планским инструментима и мерама друштвене политике. При томе се као основни циљ поставља очување природне баштине, уз рационално и диференцирано коришћење потенцијала и утврђивање мера њихове санације, обнове и унапређења.

За туристичко вредновање природних простора и локалитета користе се бројни критеријуми општег и посебног карактера. У оквиру општих критеријума највећи значај имају:

- туристичке вредности природних ресурса, еколошке и пејзажно - амбијенталне карактеристике простора;
- економија инвестиција са становишта сигурности тржишта, односно домаће и иностране туристичке тражње;
- могућности простора за изградњу одговарајуће инфра и супраструктуре и формирање интегралног и комплексног туристичког производа са могућностима присутних аграрних могућности.

За вредновање одређених регија, зона и локалитета користи се тринаест основних критеријума:

1. Оцена природних услова, а нарочито величина и битне карактеристике простора и режима његове заштите, експозиција и претежна оријентација геолошко-морфолошки састав, степен сеизмичног хазарда, карактеристике климе;
2. Карактеристике природног и културног пејзажа, у смислу да ли је атрактиван, динамичан, монотон, угодан и слично, као и његове основне вредности са аспекта композиције, панораме, визура и видиковца;
3. Еколошки услови, у погледу њихове стабилности, девастираности или поремећености, а онда се становишта фреквенце саобраћаја, коришћених извора за добијање топлотне и електричне енергије, карактеристика рецепијената и проветрености локације;
4. Рекреативни услови, у смислу да ли су повољни или не за разне врсте летњих и зимских спортова и рекреације, а особито капацитет денивелације, експозиција, квалитет и дужина трајања снежног покривача;
5. Здравствени услови, са аспекта патологије краја, надморске висине, инсолације, влажности ваздуха, облачности, ваздушних струја, те позитивних и негативних индикација за поправљање општег здравственог и физичког стања посетилаца;
6. Саобраћајни услови, са аспекта загађености путева;
7. Висина доступности у свим временским условима и могућности коришћења више врста саобраћајних средстава, као и развијеност телекомуникација;
8. Услови и могућности за сигурно снабдевање водом, каналисање и пречишћавање отпадних вода;
9. Сигурност у снабдевању квалитетним изворима електричне енергије, примереним карактеру туристичког простора и заштите природе;
10. Туристичке активности гравитационог подручја и могућности да су у близини посете вредни културно – историјски споменици, разне туристичке манифестације и слично;
11. Економичност изградње, економска рационалност и рентабилност улагања у туристичке објекте и туризму комплементарне делатности;
12. Економика одржавања туристичке инфра и супраструктуре;
13. Могућност обезбеђења квалитетног нивоа сервиса одговарајуће кадрoвске структуре и неопходне радне снаге.

ЗАКЉУЧАК

За успешан развој туризма назначени критеријуми од 1 до 5 морају бити у потпуности испуњени, од 6 до 8 треба да постоје могућности да се они реализују.

Од услова испуњење критеријума од 9 до 13 у највећој мери зависи рентабилност и успешност туристичког пословања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чордаш Р. (2004): Економски аспекти заштите екосистема на територији општине Суботица – са посебним освртом на водни режим-, Магистарска теза, Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици.